

TEKE ZSUZSA

Firenzei üzletemberek Magyarországon 1373–1403

A firenzeiek rendszeres magyarországi tevékenységének kezdetei az 1360-as, 1370-es évekre nyúlnak vissza. A köztársaság 1365 márciusában és augusztusában arra kérte I. Lajos dalmáciai tisztségviselőjét, Baltasare de Sorba de Janua-t, hogy ajánlja Firenzét a király jóindulatába.¹ Hasonló kérelmek rendszerint kiterjedtek arra, hogy az országban tevékenykedő firenzei polgárok pártfogását is kérjék. Ez alkalommal azonban erről még nem esett szó. 1374 óta az olasz ügyekbe aktívan beavatkozó király és Firenze között rendszeres levelezés folyt. Firenze első ízben 1374-ben utalt a firenzei üzletemberek magyarországi jelenlétére: „Magyarországról néhány firenzei kereskedőnek ezekben a napokban levelei érkeztek” („de Hungaria nuper littere fuerint ad quosdam mercatores florentinos his diebus destinate”).² A levelekből a köztársaság főembereit egyelőre csak a politikát érintő hírek érdekelték. 1376-ban azonban már kereskedők érdekében is szót emeltek.³ Több polgártársunk kereskedés céljából („plurimi nostri cives mercandi causa”) Magyarországra ment — írták a királynak —, akik az elviselhetetlenül magas vámok és más terhek miatt („propter exactiones magnas et intollerabiles tributorum et alia onera angaria”) oly mértékben károsodnak, hogy az ország és a kincstár számára egyaránt hasznos kereskedésüket nem tudják folytatni. Könnyítést és a genovaiakéhoz hasonló kiváltságokat kértek a számukra. A tét nagyságát bizonyítja, hogy levelükkel ugyanakkor az új esztergomi érseket, De Surdis Jánost is felkeresték, közbenjárását kérve a királynál.

Habár a kiváltságok elnyeréséről nincs tudomásunk, a firenzeiek továbbra is felkeresték Magyarországot. Mi sem bizonyítja jobban, hogy Magyarország az 1370-es években fontos volt számukra, mint az a megkülönböztetett figyelem, amellyel a Signoria követte polgárai itteni sorsának alakulását, súlyt helyezve zavartalan működésük biztosítására. Nem érte be követe, az 1377 januárjában⁴ Magyarországról hazatért Simone Peruzzi híradásával arról, hogy a magyar királynak nincs szándékában érvényesíteni az interdictumot az országában tartózkodó firenzeiekkel szemben, 1377 júliusában újabb levélben fordult ez ügyben Lajoshoz,⁵ aki a jelek szerint hű maradt eredeti elhatározásához, és nem üzte ki országából a firenzeieket. Forrásaink néhányuk esetében lehetővé teszik, hogy mind Itáliában, mind Magyarországon folytatott üzleti tevékenységüket megis-

1 1365. márc. 21., aug. 26. *Simonyi Ernő*: Flórenczi Okmánytár. I–II. MTA Kézirattára (= Flórenczi Okmt.) I. 54., 56. sz.

2 1374. márc. 8. Flórenczi Okmt. II. 107. sz.

3 1376. aug. 4. Flórenczi Okmt. II. 126., 127. sz.

4 1377. jan. 8. *Diario d'anonimo fiorentino*. Documenti di Storia Italiana VI/1. Firenze, 1876. 101–102.

5 1377. júl. 8. Flórenczi Okmt. II. 130. sz.

merjük, és meghatározzuk e kapcsolatok jelentőségét a firenzei gazdaság szempontjából.

Niccolo és Zanobio Macigni, Marco del Buono, Piero di Banco degli Albizzi — mindnyájan kereskedők és egyben a Posztószövő céh (a *Lana*) tagjai — társaságot alakítottak a Magyarországon és Szlavóniában folytatandó kereskedelemre. Társaságuk valamikor az 1370-es évek legelején jöhetett létre⁶ és kezdhetette meg tevékenységét, mert Zanobio Macigni 1373 áprilisában Lajos király familiárisaként és udvari kereskedőjeként szerepelt. 1373. április 21-én⁷ kelt a király oklevele, amelyben valamennyi szárazföldön és tengeren uralkodó barátját arra kéri, hogy az oklevelet felmutató Macignit áruival szabadon engedjék közlekedni. Mivel az oklevelet a piacenzai származású De Surdis János váci püspök, kincstartó előterjesztésére állíttatta ki a király, elképzelhető, hogy a püspök és a kereskedők között lehetett némi kapcsolat. Ez annál is inkább feltételezhető, mert a váci püspök 1372-ben Dalmácia vikáriusa és Zára város comese volt, s a Dalmáciában és Szlavóniában is működő társasággal már itt kapcsolatba kerülhetett. A társaság 1380-ban feloszlott, és magyarországi követelései — „a pénzeszközök és az áruk igen nagy mennyisége” („molte grandi quantitate di denari pecunie e merchantie”) — behajtására faktorát, Rubaconte t küldte Budára. A faktor 3 hónapig a városban tartózkodván, mintegy 3000 aranyforint értékben össze is szedett mindent, de az árukkal és a pénzzel együtt meglépett. Az ügy a firenzei kereskedelmi bíróság elé került, és ennek köszönhető, hogy több érdekes részletére is fény derült. Többek között kiderül, hogy a szövetgyártók üzletkönyve szerint az említett faktor 2300 aranyat vett át a cég budai képviselőjétől, Cione Macignitől, tehát a 3000 aranyból 2300 minden valószínűség szerint szövetért járt a társaságnak.⁸ A megbízott Rubaconte 1381 júniusában Budáról írt leveléből azt is megtudjuk, hogy nemcsak Cione-tól, de másoktól is több árut vett át megbízói részére. Az áruk részletezésére azonban sajnálatos módon nem került sor.

Ugyancsak a fenti társasággal egy időben jelent meg Magyarországon egy másik szövettel kereskedő társaság is. 1372-ben a Pénzváltók céhe (*Arte del Cambio*) tagjai sorába először jegyezték be Giovanni di Sandro Portinarit két másik társával, Ardigno di Corso Riccivel és Cristiano di Migliore Albizzivel együtt.⁹ A Portinarik önálló üzleti tevékenysége a század második felében kezdődött. Korábban, a század 30-as éveiben a Bardik szolgálatában állott a család néhány tagja.¹⁰ Úgy tűnik, Giovanni Portinari nem is annyira Firenzét, mint inkább Velencét tekintette üzleti tevékenysége központjának: 1372 májusában 25 évre engedélyt kapott, hogy Velencében tartózkodjék. 1373-ban társaságot alapított, amelybe két előbbi társa mellé belépett Agostino di Paolo Marucci és annak testvére, Maruccio is. A társaság alapító tőkéjét csak az első három tag adta össze. Az összeg 8000 aranyforintra rúgott, ami már elég jelentős vállalkozást sejtet. A két utóbbi tag csak munkájával járult hozzá a vállalkozás sikeréhez, és ennek megfelelően részesültek a haszonból is: a befolyt pénz 1/6-a illette meg őket. Az alapítók szerint a társaság azzal a céllal alakult, hogy szövetet és egyéb

6 1382. jan. 9. Archivio di Stato di Firenze (=ASF) Mercanzia, N° 1183.

7 H-cz.: Nagy Lajos király udvari szállítója. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 2 (1895) 245.

8 1382. máj. 16. ASF Mercanzia, N° 1184.

9 ASF Arte del Cambio, fol. 67.

10 1330. júl. 11. *Jan Ptasnik*: Monumenta Poloniae Vaticana — Acta Camerae Apostolicae. 1207–1374. Cracoviae 1913. I–II.

árukat adjanak és vegyenek Velencében, Perugiában és Firenzében, ahol egyébként két szövetüzlettel is rendelkeztek. 1376 októberéig működtek együtt, és az adatok tanúsága szerint a jelzett városokon túl tevékenységi körüket kiterjesztették Magyarországra, Budára is. A három esztendő alatt megszerzett 18 292 aranyforintból — az alaptőkét tehát sikerült megduplázniuk — 2568 forint (az összeg 1/7-e) Budáról származott, amelyet Agostino juttatott el a társaság kasszájába. Agostinónak egyik rokona, Michele Marucci, nyilván a társaság ügyeinek intézésére, Budán tartózkodott, ahol saját háza volt.¹¹

Feltehetően szövettel kereskedett az első időkben az a Francesco Bernardi is, akiről 1373-ban tettek először említést a magyar források. 1373 márciusában a padovai Azzoni de Curtesinóval együtt — mindketten „mercatores in Buda” — 200 aranyforintot kellett volna Padovába vagy Velencébe átutalnia a padovai udvarban titkárként szolgáló Michael de Rabbattanak.¹² Rabatta Nagy Lajos Padovában állomásozó hadvezérének, Himfi Benedek bánnak kölcsönözte ezt az összeget, amelynek visszaszerzéséről így akart gondoskodni. Az átutalás valamilyen oknál fogva elmaradt, Rabatta végül is személyesen vette át a pénzt Budán.¹³ 1373 decemberében, tehát még ugyanabban az évben Bernardit újabb pénzáttalással bízták meg. Ezúttal a pápai adó beszedőjétől kapott pénzeket kellett átváltania, illetve átutalnia a kúriának. Bernardi a következő évben még két ízben járt el hasonló ügyben,¹⁴ és mindannyiszor Velencébe, Donato di Guido és Maffeo Lotto firenzei kereskedőknek utalta át a pénzt,¹⁵ akiknek feltehetően megbíztuk lehetett, és akiknek áruival az első időkben Budán üzletelhetett. Maffeo Lotto egy későbbi, az 1380-as évek elejéről származott híradás szerint firenzei szövettel kereskedett Zágráb körzetében, valamint a dalmát tengerparton.¹⁶ Testvére, Laurentio szintén Velencéből folytatta üzleti tevékenységét, 1378-ban 15 évre szóló velencei tartózkodásra kapott engedélyt.¹⁷ Ha volt is kapcsolat Francesco Bernardi és Maffeo Lotto között, az nem lehetett túlzottan szoros, mert Bernardit máshoz is fűzték üzleti szálak. Legalábbis erre következtethetünk egy velencei forrásból, amely jelentős mennyiségű réz Velencében történt eladásáról tájékoztat.¹⁸ A réz két raguzai, Petrus Ivanus és faktora, Lucas de Medio még a chioggiai háború (1378–81) kitörése előtt adta be a Zeccába finomításra, és a háború idején lefoglalták, majd értékesítették a velencei hatóságok. A raguzai polgár eredetileg másodmagával vett részt az üzletben, örökösei pedig Bernardit kérték fel, hogy a kárpótlás ügyében tárgyaljon Velencével, és ő Mária magyar királynő ajánlólevelével el is utazott a tárgyalásra. Mindezek a tények arra engednek következtetni, hogy az üzletben érdekelt lehetett, és a réz Magyarországról származhatott.¹⁹

11 Cronaca di Buonaccorso Pitti. Ed. Alberto Bacchi della Lega. Bologna, 1905.

12 1373. márc. 31. *Aldássy Antal*: Adatok Nagy Lajos király olaszországi összeköttetéseihez. Történelmi Tár 11 (1910) 4–5.

13 1377. nov. 8. l. h.

14 Rationes Petri Stephani collectoris decimae papalis in regnis Hungariae et Poloniae. Monumenta Vaticana Hungariae, Rationes Collectorum Pontificorum in Hungaria. 1281–1375. Bp. 1887. 458.

15 Yves Renouard: Les relations des papes d'Avignon et des compagnies commerciales et bancaires de 1316 à 1378. Paris, 1941. 310.

16 1385. febr. 17., 1387. aug. Archivio di Stato di Venezia (=ASV) Misti del Senato.

17 1378. szept. 23. ASV Misti del Senato.

18 1384. jún. 17. ASV Misti del Senato.

19 *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Bp. 1984. 158., 1397. okt. 23. ASV Misti del Senato.

Ugyanebból az időből, a 70-es évek végéről való egy másik rézületről szóló híradás is, amely Magyarországgal és Bernardival is kapcsolatban állhatott. Firenze 1379. július 15-én²⁰ azzal fordult a velencei hatóságokhoz, hogy az Adrián egyes firenzeiektől elkobzott árukat szolgáltatassák vissza. A rakományt katalán és nápolyi hajókon szállították, és 30 vég firenzei szövetből, 19 köteg (fasciculus) önből, valamint jelentős mennyiségű rézből (800 rézcipóból) állott. A szállítmányon két firenzei — Andrea di Ugo és Antonio di Sancti — és egy genovai osztozott. A firenzei folyamodvány értelmében az elkobzott árut Laurentio Lottonak kellett visszaszolgáltatni Velencében, amiből következik, hogy a szállítmányhoz neki is lehetett valami köze. A két firenzei magyarországi kapcsolatára abból következtethetünk, hogy Giovanni Portinari és társa felkérésére döntőbírákként szerepeltek 1381-ben a társaság és Agostino Marucci között a haszon felosztása körüli vitában.

Bár Giovanni Portinari társasága 1376-ban feloszlott, a Portinarik magyarországi üzleti tevékenysége nem szűnt meg a későbbiekben sem. 1380-ban Giovanni helyett testvére, Gualterio tűnt fel Zárában, ahová „az ő és társainak ügyeit intézendő” („pro suis et sociorum suorum negociis ordinandis”) jött, és ahol mint velencei polgárt és kémet letartóztatták.²¹ Miként Firenzének a magyar királyhoz ebben az ügyben írott leveléből kiderült, Gualterio Buda és Zára között bonyolította üzleteit. Ő is szövettel kereskedett,²² de a későbbiek ismeretében azt is feltételezhetjük, hogy magyarországi réz már ekkor is szerepelt az általa forgalmazott áruk között. Nem lehetetlen, hogy társai, akiknek ügyében Zárába jött, Andrea di Ugo és Antonio di Sancti voltak. Velük együtt lépett be ugyanis abba a kereskedőtársaságba, amelyet 1382 körül Vieri di Cambio di Medici azzal a céllal alapított, hogy Magyarországon tevékenykedjék. Ez a tevékenység a jelek szerint elsősorban a réz exportjára irányult.²³ A velencei szenátusban 1382 májusában megállapították, hogy a magas vámok miatt a rezet, amelyet korábban Velencébe hoztak eladni, most Velencét elkerülve közvetlenül Levantéba szállítják. Külön megemlézték az „új kohóból való rezet” („rame fuxine nove”) mint ami az utóbbi időkben szintén elkerülte a velencei piacot.²⁴ Mivel a magyar réz Itália felé történő kivitelében jelentős szerepet játszó bécsiek nem szállítottak rezet közvetlenül Keletre, itt elsősorban olaszokról, nevezetesen firenzeiekről lehetett csak szó, akik nápolyi, katalán és raguzai hajókat vettek igénybe az értékes rakomány elszállítására.

Vieri di Cambio di Medici 1348-ban lépett ki az ismeretlenség homályából, amikor felvették a Pénzváltók céhébe. 1369-ben szerepelt azon firenzei kereskedők között, akik a pisai kikötőt használták, tehát a pénzüzlet mellett kereskedelemmel is foglalkozott.²⁵ Itálián kívül folytatott üzleti tevékenységéről a nyolcvanas éveket megelőzően keveset tudunk. Avignonban 1374-ben Niccolo di Pegnozzo képviselte őt és a Pénzváltók céhébe vele együtt bejegyzett társát.²⁶

20 ASF Signori, Carteggi, Missive, Cancellaria, c. 33.

21 1380. ápr. 16. Flórenczi Okmt. II. 145. sz.

22 *Hidetoshi Hoshino: L'arte della lana in Firenze nel basso medioevo.* Firenze, 1980. 200. sk.

23 Az Arte di Cambio-ban 1382-ben jelenik meg először Jacobus Francisci Ventura mint Verius Cambio Medici társa. ASF Arte del Cambio, f. 79.

24 *Wolfgang von Stromer: Medici Unternehmern in den Karpatenländern: Versuche der Beherrschung des Weltmarkts für Buntmetalle.* In: *Aspetti della vita economica medievale.* Firenze, 1985. 380.

25 *Gene Brucker: The Medici in the fourteenth century.* Speculum 32 (1957) 1–26.

26 *Y. Renouard: i. m.* 310.

Itália jelentős pénzületi központjai közül Padovában bírhatott érdekeltséggel. Egy 1389. évi híradás szerint „Verri úr társasága virágzik Padovában” („societas domini Verri vigebat Padue”).²⁷ Egyes híresztelések szerint egy padovai polgárral, Milanus Jacomellivel állott volna társas viszonyban, aki pedig a Frangepán grófokkal kereskedett. Az említett forrás éppen arról tudósít, hogy a padovai bizonyos mennyiségű rezes („certam quantitatem eris sive ramis”) vásárolt a gróftól, és a szállítmányért adója maradt. (A Frangepánok fennhatósága alá tartozó Zengg városa egyébként a 70-es évek végére a firenzei üzletemberek egyik fontos tartózkodási helyévé vált a térségben, ahol az Adria mindkét partjának a kereskedőivel kapcsolatol létesíthettek, ahonnan egyaránt vezetett az út Levante és Magyarország belső területei felé.²⁸) Akár társa volt a padovainak, akár nem, Medici magyarországi kapcsolatát előbb, mint az 1380-as évek, nem tudjuk igazolni. Ekkorra már tekintélyes vagyonnal rendelkezett.²⁹ Az újonnan alapított kereskedőtársaságnak az említett firenzeieken kívül tagja volt még Guido di Tommaseo és Jacopo di Francesco Ventura is. Guido di Tommaseo 1380-ban bukkan fel először forrásainkban, amikor Giovanni Portinarival és más firenzei kereskedőkkel egyetemben szövetet és más árukat szállított a leendő nápolyi uralkodónak, Durazzói (Kis) Károlynak.³⁰ A társaságba valószínűleg rokona, Bartolomeo révén kerülhetett be, aki 1380-ban a Pénzváltók céhében Medici társa volt.³¹ Ugyancsak a Pénzváltók céhében volt 1382 óta társa az említett Ventura is. A társaság tehát részben olyan kereskedőkből verbuválódott, akik a magyarországi viszonyokról már némi tájékozottsággal bírtak, akik a jelentős tőkével rendelkező Medicit meggyőzhették a vállalkozás előnyeiről.

A Magyarországra Lajos uralkodása alatt „mercandi causa” jött firenzeiek az esetek többségében nem egyenként szállingózva, egy-egy alkalommal látogattak az országba, hanem többen összeállva, a pénzt összeadva társaságot alakítottak („societatem contraxerunt”), miként a Signoria maga jellemezte a polgárai itteni tevékenységét. Bár a társaságok alapító tagjai is megfordultak az országban, többnyire faktoraik, illetve a társaságba tőke nélkül belépő tagok intézték ügyeiket. Természetesen akadtak olyan firenzeiek is, akik minden társasági kapcsolat, különösebb anyagi fedezet nélkül, egy-egy jó üzlet reményében látogattak az országba, ahonnan aztán rövidesen távoztak is. Volt közöttük azonban olyan is, aki végleg Magyarországon telepedett meg, előbb-utóbb megszakítva kapcsolatát szülőváro-

27 1389. szept. 28. Flórenczi Okmt. II. 103. sz.

28 1380. szept. 25. Zenggben firenzei polgárokat raboltak ki. A velenceiek vasat vettek el tőlük, amelyet Anconába, illetve innen a Levantéba akartak szállítani. Flórenczi Okmt. II. 158. sz. 1380. ápr. 11. Paulo Bamaiante nevű firenzei egy zengi kereskedő megbízottja Velencében. MTA Kézirat-tára. MS. 4987. (Óváry másolatai a velencei közjegyzői levéltár anyagából.) Zágrábban is ekkortájt jelenhettek meg a firenzeiek, mert a 90-es években már jónéhányan a város vezetésében is szerepet vállaltak. Chun de Florentia mercator et vexillifer — minden valószínűség szerint azonos Cione Macignivel —, Rogerius de Florentia mercator et vexillifer zágrábi polgárok. 1397. jan. 8. *Johannes Baptista Tkalčić: Monumenta historica... civitatis Zagrabiae. I–XI. Zagrabiae, 1889.* (= Mon. Zag.) I. 397. Pero juratus nosterque concivis, mercator de Florentia. 1398. Mon. Zag. IX. 100. sz.

29 1378-ban, amikor a firenzei állam 30 000 Ft kölcsönt kért polgáraitól, 78 Ft-ot fizetett, nálánál csak 15 honfitársa fizetett többet. Ugyanebben az évben megközelítően 1000 forint értékben adott kölcsönt mintegy 800 személynek. *G. Brucker: The Medici i. m. 20.*

30 1386. jún. 6. *Wenzel Gusztáv: Magyar diplomáciai emlékek az Anjou-korból. I–III. Bp. 1874–1876.* (= Anjou-kori dipl. eml.) III. 345. sz.

31 ASF Arte del Cambio, fol. 78.

sával. Az előbbi típusra jó példa Matteo de lo Scelto Tinghi, az utóbbira Simone di Talenti. Matteo Avignonból menekülve 1375-ben Velencébe költözött, ahonnan egy rakomány sáfránnyal utazott Magyarországra. Áruját 100%-os haszonnal eladva, búcsút mondott az országnak, ahová többé nem tette be a lábát.³² Simone di Talenti magyarországi szerepléséről az első ismert adat 1380-ból való,³³ amikor mint kassai polgár egy szintén Kassán honos genovaival kötött üzleteiről értesülünk. Simonet a magyar források bolognainak mondják, de több adat is amellel szól, hogy firenzei volt. Bologna emlegetése arra utalhat, hogy innen került Magyarországra, abból a városból, amely a firenzeiek üzleti tevékenységének szintén fontos színhelye volt. (Bologna különösen állatpiacával tűnt ki, ahonnan Velence mellett a lovat, marhát beszerezték.³⁴) Simone az 1380. évi forrásban szövetkereskedőként jelenik meg. Kassa város hatósága előtt kötött egyezség szerint a genovai 6405 forintnyi értékű posztót és más árucikket vett át Simonetől („recepti in pannis et aliis rebus mercimonialibus”), és ezen adóssága fejében zálogba adta neki minden vagyonát mint „creditor principalis”-nak. Kinek a megbízottja lehetett, honnan szerezte be a szövetet, nem tudjuk, de a későbbi adatokból ítélve a szálak Lengyelország felé vezetnek, ahol ebben az időben a genovaiak mellett egyre több firenze is feltűnt.³⁵ A Lengyelországgal élénk forgalmat bonyolító Kassán való megtelepedés is ezt látszik igazolni. Természetesen ezt csak feltételelesen állíthatjuk, ugyanígy lehetett kapcsolata a Budán működő firenzeiekkel, sőt Velencével is, ahol hasonló nevű firenzeiek többen is előfordultak. Egy 1388-ból származott adat szerint Lorenzo Monaci velencei követ a rokona volt.³⁶ Testvére, Giovanni Talenti egyébként Dalmáciában bukkant fel először, ahol 1381-ben egy rövid ideig másodmagával a só- és harmincadkamarákat bérelte.³⁷

Miként Dalmáciában, úgy az országon belül is a firenzeiek csak a 70-es évek második felétől kezdve tűnnek fel a jelentős tőkebefektetést igénylő királyi hivatalokban. Az első, akinek a nevét ismerjük, Bartolomeo di Guido Baldi, a budai pénzverő kamara ispánja 1376-ban. A magyar forrásanyagban nem szerepel, nevét Buonaccorso Pitti írása³⁸ őrizte meg, aki felgyógyulása után Bartolomeo di Guido Baldi da Firenze pénzverőmester („maestro della moneta a Buda”) házában vendégeskedett. Talán ő lehet az a Bartolomeo Galicus pécsi lakos is, aki Zámbo Miklós kincstartóval együtt elkobozta azt a sőt egy, a királyi só eladásával megbízott pécsi polgártól, amit az De Surdis János esztergomi érsektől és testvérétől Lippán átvett.³⁹ Az eset 1376 és 1378 között történhetett, amikor De Surdis esztergomi érsek volt. Hasonló vezetéknevű firenzei, Mathias Baldi 1408-ban

32 *Gene Brucker*: Florentine Politics and Society. 1343–1378. Princeton, 1962. 244–296.; Cronaca di Buonaccorso Pitti i. m.

33 1380. aug. 6. Magyar Országos Levéltár (=MOL) DL 6728.

34 Johannes de Talentis de Florentia habitator Venetiae, Toma Talenti mercante fiorentino. 1349. máj. 30. ASV Proveditori di San Marco. 1382. szept. 13., nov. 14., dec. 15., 1383. febr. 3. ASF Mercanzia, N° 1184., 1185.

35 *Jan Ptasnik*: Włoski Kraków za Kazimierza Wielkiego i Wladislawa Jagielly. Rocznik Krakowski 13 (1911) 50. sk.

36 1388. júl. 14. Zsigmondkori oklevéltár. Összeáll. Mályusz Elemér. I–II. Bp. 1951–1958. (=Zsigmondkori okl.) I. 651. sz.

37 *Tomislav Raukar*: Zadarska trgovina solju u XIV i XV stoljecu. Radovi filozofskog fakulteta. Zagreb 7–8 (1969–1970). 38.

38 Ld. Cronaca di Buonaccorso Pitti i. m.

39 1392. márc. 12. Zsigmondkori okl. I. 2429. sz.

mint vízaknai sókamarás szerepelt, aki még Ozorai Pipo előtt kezdte meg itteni pályafutását.⁴⁰ Elképzelhető, hogy a két Baldi között volt valami rokoni kapcsolat. Mivel megalapozottnak látszó feltevések szerint I. Lajos uralkodásának utolsó tíz esztendejében a pénzügyigazgatás a padovai Szerecsenek — Szerecsen Jakab 1375-ben bekövetkezett halálával Szerecsen János — kezében összpontosult, és az egyes verdék működése másodrendűvé vált,⁴¹ feltételezhető, hogy Bartolomeo Guido Baldi a Szerecsenek embere, netán társa lehetett a kamarában. Ugyanerre gondolhatunk Francesco Bernardi esetében is. I. Lajos 1382 februárjában Szerecsen Jánossal együtt úgy emlékezett meg róla, mint aki hozzáértő igazgatásával („considerate fidelitate et solerti procuracione fidelium nostrorum magistri Johannis Saraceni et Francisci Bernardi”) fontos szolgálatot tett neki és a koronának.⁴² Az uralkodó éppen ezért újabb fontos tisztséggel ruházta fel mindkettőjüket, az ország harmincadispánságát bízva rájuk. Míg 1373-ban mint „mercator in Buda” aposztrofálják Bernardit, addig most budai polgárként emlegetik, ami magyarországi megtelepedésére enged következtetni.

A firenzeiek árubehozatalának összetételét tekintve, az adatok többsége amellett szól, hogy abban a szövet mindannyiszor meghatározó szerepet játszott. Sokkal kevesebb támpontunk van arra nézve, hogy a magyar aranyforintokon kívül mit vittek ki az országból. A réz mellett feltehetően állatot, lovat⁴³ exportáltak. Az a tény, hogy a firenzeiek éppen az 1370-es években létesítettek rendszeresebb kapcsolatot az országgal, több tényező együttthatásának az eredménye. A firenzei gazdaság 1360–1378 között komoly nehézségekkel küzdött.⁴⁴ Az 1360-as években a szövetiparban a túltermelési válság elsősorban a piacok beszűkülése miatt következett be. A firenzei szövet piaca eddig elsősorban Itáliára és a Mediterráneumra terjedt ki: Velence, Genova, Nápoly voltak fő elosztó központja. A Pisával 1356 és 1369 között folytatott háborúskodás következtében a firenzeiek nem használhatták a pisai kikötőt, így a genovai piac bezárult előttük. Velence és Nápoly piaca egy ideig még felszívta a felesleget, de az 1360-as években mind Velencében, mind pedig Nápolyban nehézségek mutatkoztak az eladás körül. Ettől az időtől számíthatjuk a firenzei szövet nagyobb mennyiségű kivitelét az Adria két partjának kikötővárosai felé, ahol a vámregiszterekben egyre gyakrabban szerepel ez az értékes portéka.⁴⁵ A kivittelt nyilvánvalóan megkönnyítették azok a kedvező feltételek, amelyek a politikai változások következtében alakultak ki. A kapcsolatok kialakulását a firenzei gazdasági élet zavarai ösztönözték, hisz szükség volt újabb élettérre azoknak, akik Itáliában és Nyugat-Európában nem találtak megfelelő piacot áruiknak, jövedelmező tisztséget meggazdagodásuk előmozdítására. Magyarország ezen a téren minden igényüket kielégítette. Az úri fogyasztók kereslete a 14. század második felére megsokszorozódott, jelentős

40 1408. ápr. 8. Zsigmondkori oklt. II/2. 1613. sz.

41 *Kubinyi András*: A középkori körmöcbányai pénzverés és történeti jelentősége. In: Emlékezés a 650 éves Körmöcbányára. Bp. 1980. 15.

42 1382. febr. 5. *Georgius Fejér*. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus et civilis. I–XI. Budae 1829–1844. IX/7. 452.

43 Michele Marucci, a Portinari társaság képviselője azt tanácsolta Buonaccorso Pittinek, hogy lovat vegyen. Pitti megfogadta a tanácsát, és hat lóval távozott az országból.

44 1362-ben a firenzei városi hatóságok megállapították: „Quod status mercantie in civitate Florentie est adeo pessimus et obscurus, quod mercatores et artifices civitatis dampnis non modicis pregravantur.” ASF Provvisioni, 49. fol. 57.

45 *H. Hoshino*: i. m. 153–211.

kézpénzek halmozódtak fel egyes főurak, főpapok kezén.⁴⁶ Ugyanakkor hiányzott az a polgári réteg, amely a nagyobb tőkebefektetést igénylő királyi hivatalokat bérbe vette volna. Ehhez járult az is, hogy Magyarország olyan árucikket kínált, amelyeket haszonnal értékesíthettek az itáliai és levantei piacokon.

A firenzei szövet akkor jelent meg a magyar piacokon, amikor a németalföldi posztógyártás jelentős átalakuláson ment keresztül. A legújabb kutatások szerint az 1330-as évektől válságban lévő németalföldi posztógyártás a század végére vált újra versenyképessé, ekkortól kezdve azonban — a korábbi gyakorlattal ellentétben — elsősorban a drágább kelmék gyártására és exportjára rendezkedett be. A 14. század utolsó harmadában már csak a drága és legdrágább posztófajták kerültek mind Közép-, mind pedig Kelet-Európába.⁴⁷ Magyarország viszonylatában módosítani kell a külföldi irodalom megállapításait. Nem beszélve arról, hogy a magyarországi szövetkínálatban ebben az időszakban és később is szerepeltek az olcsóbb németalföldi szövetfajták,⁴⁸ a legdrágább szövetfajta, amióta csak megjelent, a firenzei szövet volt.⁴⁹ A firenzei szövet a középkorban megőrizte egyeduralmát ebben a magas érték kategóriában.

Az I. Lajos halála utáni zavaros idősakra esik a firenzei kereskedők legjelentősebb magyarországi üzleti vállalkozása: Vieri di Cambio di Medici és társasága rész kivitele. A társaság rézkereskedéséről csak a velencei források alapján alkotunk képet. 1384 közepe táján már jelentős mennyiségben szállíthattak magyar rézet Velence elkerülésével közvetlenül Levantéba is, mert különben egy fél évvel a társaság velencei képviselőjével, Giovanni d'Adoardo Portinarival kötött szerződés előtt a velencei szenátus nem hozott volna annyi rendelkezést annak érdekében, hogy megkönnyítse a magyar réz behozatalát. Így többek között a beszercebányai új kohóból („fuxina nova”) származott réz ún. „avantagium de affinatura”-t kapott, azaz a finomításnál csak 5%-t vonhattak le belőle a korábbi 7% helyett.⁵⁰ Az 1385 tavaszán kötött szerződés szerint a társaság tagjai „rézbányával rendelkeznek Magyarországon” („habent montem raminis Hungarie”),⁵¹ amiből az következnék, hogy bányatulajdonosok voltak. Paulinyi Oszkár és Danuta Molenda azonban meggyőzően bizonyította,⁵² hogy nem erről van szó. A bányák továbbra is a kisvállalkozók kezén maradtak, akik a kereskedőktől csak kölcsönöket kaptak, amelyeket természetben vagy pénzben fizettek vissza. Ha-

46 Így pl. 1347-ben I. Lajos Sopchfalvai Polyan fia András fia Miklós budai plébánostól és testvérétől 13 000 aranyforint kölcsönt vett fel. Zsigmondkori okl. II/1. 1557. sz.

47 *John Munro*: Urban regulation and monopolistic competition in the textile industries of the late-medieval Low Countries. In: *Textiles of the Low Countries in European Economic History*. Leuven, 1990. 41–53.

48 *Székely György*: A németalföldi és az angol posztó fajtáinak elterjedése a XIII–XVII. századi Közép-Európában. *Századok* 102 (1968) 4–11.

49 Vö. a Siebenlinder-féle 1436. évi budai vámtarifa és az 1457–58. évi pozsonyi harmincadkönyv vonatkozó adataival. A firenzei szövet vámtétele végenként két aranyforint volt, sorrendben utána következett a veronai szövet 1,5 aranyforinttal, majd a különböző németalföldi finomposztó-fajták. *G. Fejér*: i. m. X/8. 662–669.; *Kováts Ferenc*: Nyugat-Magyarország áruforgalma a XV. században a pozsonyi harmincadkönyv alapján. Bp. 1902. 98–105.

50 1384. aug. 26. ASV Misti del Senato.

51 1385. ápr. 3. Anjou-kori dipl. eml. III. 312. sz.

52 *Paulinyi Oszkár*: A középkori magyar réztermelés gazdasági jelentősége. Klny. az Emlékkönyv Károlyi Arpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére, 1933. okt. 7. Bp. 1933. c. kötetből 12–13.; *Danuta Molenda*: Investments in Ore Mining in Poland from the 13th to the 17th Centuries. *The Journal of European Economic History* 5 (1976) 157. sk.

sonló szerepet tölthetett be a raguzai mellett annak idején Francesco Bernardi is, azzal a különbséggel, hogy ő nem a bányavállalkozónak, hanem a kereskedőnek kölcsönözta a pénzt⁵³ „mint annak hitelezője” („tamquam eius creditor et aliorum qui dicunt se fore creditores”).

Paulinyi számításai szerint a társaság a magyar réztermelés igen tekintélyes, ha nem túlnyomó részének értékesítését kisajátította. Az 1385. évi szerződés értelmében a társaság a magyar bányákból 1385 és 1387 között nyert rezet — leszámítva a szárazföldi úton Flandriába vitt mennyiséget — köteles Velencébe szállítani. A Velencébe szállítandó réznek csak egy kis hányadát, mintegy 950–1190 q-t, finomíthatták Magyarországon. Ez a mennyiség mintegy az 1/4-ét tette ki a Velencébe szállítandó réznek, tehát az kb. 3800–4768 q-ra rúghatott. S ha ehhez még hozzászámítjuk a Flandriába szállított mennyiséget is, akkor valóban elmondhatjuk, hogy a társaság a kitermelt réz jelentős hányada felett rendelkezett. A 16. század közepén a magyar réztermelés évi átlagban 11–14 000 q körül mozgatható,⁵⁴ ami mögött nem maradhatott el sokkal a 14. századi átlag sem. A Velencébe szállított rezet eladhatták vagy finomíthatták. A finomított réz 1/4-ét ugyanolyan feltételek mellett exportálhatták a Levantéba vagy máshová, mint a velencei kereskedők. A Portinari révén a társaságnak Alexandriában és Damaszcusban is voltak képviselői, akik ügyeiket bonyolították. Alexandriában Guido di Ricci, Damaszcusban Andrea da Prato képviselte őket, értékesítve a rezet és a szövetet.⁵⁵ Magyarországon a társaság ügyeit ugyanaz a Maruccio di Paolo intézte, aki Giovanni di Sandro Portinari 1373-ban alapított társaságának is tagja volt. Az első adatunk,⁵⁶ amely budai jelenlétéről tanúskodik: 1384 novemberéből való; „civis de Florentia”-ként „mercator Budensis”-ként említi a forrás, ami arra vall, hogy már hosszabb ideje a városban tartózkodott. Úgy tűnik, a Velencével kötött megállapodás 1391-ig lehetett érvényben, mert a magyar réz Velencébe való behozatala ekkortól újra akadózni kezdett. 1391 és 1397 között több szenátusi rendelkezés is utalt a magyar réz Velencétől független adriai forgalmára.⁵⁷ Vieri di Cambio di Medici társasága feltehetően ekkortájt bomolhatott fel a bank életében bekövetkezett változások következtében. Vieri bankja 1391-ben 3 önálló egységre hullott szét, ő maga pedig visszavonult az üzleti élettől.⁵⁸ Unokaöccse, Antonio Jacopo di Francesco Venturival és Giovanni Salvestrivel alapított bankot. A második bankot Vieri volt társa, Francesco di Bicci di Medici fia, Averardo számára létesítette, míg a harmadik bankalapító a római fiók volt vezetője, Francesco testvére, Giovanni di Bicci di Medici volt.

A fémmel való kereskedelem a társaság magyarországi tevékenységének csak egyik ágát alkotta. Firenze Mária királynőhöz 1388 februárjában⁵⁹ írott leveléből tudjuk, hogy a társaság, amely régóta („olim”) kereskedik Magyarországon, egyeseknek, így mindenképp a királyi udvarnak, jelentős pénzeket kölcsönzött, hi-

53 1384. jún. 17. Anjou-kori dipl. eml. III. 294. sz.

54 *Hermann Kellenbenz*: Final Remarks: Production and Trade of Gold, Silver, Copper, and Lead from 1450 to 1750. In: *Precious Metals in the Age of Expansion*. Ed. by Hermann Kellenbenz. Stuttgart, 1981. (Beiträge zur Wirtschaftsgeschichte, 2) 307–361.

55 *Elia Ashior*: Levant Trade in the Later Middle Ages. Princeton, é. n. 137.

56 1384. nov. 30. MOL DL 7350.

57 *Teke Zsuzsa*: Velencei–magyar kereskedelmi kapcsolatok a XIII–XV. században. Bp. 1979. (Értekezések a történeti tudományok köréből 86.) 80.

58 *Raymond Roover*: The Rise and Decline of the Medici Bank. 1397–1494. New York, 1966. 35–37.

59 1388. febr. 10. Flórenczi Okmt. II. 91. sz.

telbe árukat szállított. De nemcsak a királyi udvartól, hanem „többektől, különböző okokból nem kevés pénzt” („a pluribus personis non parvas pecunie quantitates ... variis de causis”) kellett kapniuk. A szolgáltatások közé tartozott az is, hogy 1386-ban Maruccio di Paolo megelőlegezte Zsigmondnak a Velencétől járó pénzeket, 1387-ben pedig Giovanni d’Adoardo Portinarit bízta meg a velencei szenátus a 7000 aranyforint átutalásával.⁶⁰ Vieri di Medicinek és társaságának természetesen Velencében is volt képviselete, sőt úgy tűnik, az 1380-as években a társaság jobbra Velencéből irányította ügyeit. Vonatkozik ez mindenekelőtt a pénzüzetekre. 1386-ban pl. Velence és Zára között bonyolítottak le egy váltóügyletet Velencében és Zarában működő firenzei kereskedők között. Zarában állandó megbízottjuk volt Paolo di Berto Gracini személyében.⁶¹ Ez egyáltalán nem meglepő, ha meggondoljuk, hogy milyen fontos szerepet játszott Zára a térség kereskedelmi forgalmának lebonyolításában, Zengg-gel együtt a Velencétől független levantei kereskedelem egyik fontos kiindulópontját alkotva.⁶² Nincs támpontunk arra nézve, kik voltak a „plures personae”, akiknek a társaság pénzt kölcsönzött. Egyedül Garai Miklós nádor esetében gyanítható, hogy igénybe vette a bank pénzügyi támogatását politikai tervei megvalósításához. 1384 novemberében a kalocsai érsek 6000 forintért bérbe adta birtokait Garai Miklósnak, a pénzhez Maruccio di Paolonak is lehetett valami köze, mert a kifizetés a jelenlétében kellett, hogy történjék.⁶³ 1388-ban a társaság ügyeinek képviseletében Marucciót Giovanni de Tosinghi váltotta fel,⁶⁴ akinek elsősorban az volt a feladata, hogy a kintlévőségeket királyi segítséggel behajtsa. Giovanni Tosinghinek a volt nádortól is volt követelnivalója („certam pecunie quantitatem”), miként kiderül Firenzének a nádor fiához írott leveléből.⁶⁵

A magyarországi üzletekbe befektetett tőke nagyságáról némi fogalmat alkothatunk VI. Orbán pápa 1389. évi utasításából, amely a Magyarországon beszédett pápai adóból 10 000 forintot a Medici-társaság budai képviselőjének rendelt átadni.⁶⁶ Annak ellenére, hogy a kintlévőségeket nehéz volt behajtani, a magyarországi vállalkozás nem jövedelmezhetett rosszul. 1389-ben Manetto Davanzati a velencei pénzpiac állásáról írott jelentésében megemlítette, hogy a váltási kurzus igen magas a sok pénz miatt, amelyet Vieri di Cambio és a Portinarik társasága gyűjtött össze, hogy külföldre küldje.⁶⁷ Ennek a sok pénznek egy jelentős része nyilván a magyar réz eladásából származhatott. Érdekes módon a társaság tagjai között senki sem akadt, aki az ország bánya-, pénzverőkamaraiban, harmincad-szervezetében hivatalt viselt volna, megkönnyítve a hozzájutást a fémekhez, illetve azok kivitelét. Egyes jelekből ítélve ugyanis arra következtethetünk, hogy nem-

60 1386. nov. 22., 1387. júl. 2. Anjou-kori dipl. eml. III. 351. sz., MTA Kézirattára. MS Óváry-féle másolatok a Velencei Állami Levéltár anyagából.

61 1386. febr. 14., jún. 28. *Alois Teja*: *Aspetti della vita economica di Zara del 1289–1409*. I. La pratica bancaria. Zara, 1936.

62 1384. jún. 10., 1398. máj. 12., 1401. márc. 5. *A. Teja*: i. m.; *Elia Ashur*: *Il commercio levantino di Ancona nel basso medioevo*. *Rivista Storica Italiana* 88 (1976) 217. sk.

63 MOL DL 7350.

64 1388. júl. 25. Flórenczi Okmt. II. 95. sz.

65 Anjou-kori dipl. eml. III. 396. sz.

66 1389. febr. 6. Zsigmondkori oklt. I. 921. sz.

67 *Robert Mueller*: „Come ucciello di passaggio”. *La demande saisonnière des especès et la marché des changes à Venise au Moyen Age*. In: *Études d’histoire monétaire XIIe–XIXe siècles*. *Textes réunis par J. Day*. Lille, 1984.

csak rézzel, hanem ezüsttel is kereskedtek. A velencei pénzverőház ezüstszükségletéről 1388 és 1411 között gondoskodó Giuglielmo Condulmer számadásaiban Gualterio neve is előfordul, mint akitől 1390–1393 között többször vásárolt ezüstöt.⁶⁸ A társaság az ezüstöt a réz finomításából is nyerhette, mert a magyar réz ezüsttartalma magas volt. Bár az is igaz, hogy az ország pénz-, bányaugyét irányító, külkereskedelmét ellenőrző hivatalokat az 1380-as években olaszok, köztük zömmel firenzeiek töltötték be. Mária királynő gazdaságpolitikájában apja nyomdokain haladt, így az apja idejében hivatalt viselő firenzeiek karrierje nem tört derékba, sőt a firenzeiek befolyása ezekben az években csak növekedett a királyi pénzügyigazgatásban.

Francesco Bernardi továbbra is Szerecsen János mellett, vele együtt tűnik fel a különböző hivatalokban: 1387-ben kamarahaszna-ispánok, 1389-ben a harmincadsszervezet élén állnak. 1392-ben Bernardi egyedül tűnt fel mint országos kamaraispán, de nem lehetetlen, hogy ezúttal is megosztotta a tisztséget Szerecsennel, miként Szerecsen országos kamaraispánsága (1385–88) idején is felkerült Bernardi monogramja a pénzekre.⁶⁹ Az együttműködésükre vall az is, hogy 1388-ban, amikor Szerecsen János az országos kamaraispán, Bernardi Selmecebányán „scansor domini regis” minőségében volt jelen két besztercebányai polgár egyezkedésénél.⁷⁰ Szerecsen 1385. évi kamaraispánságát megelőzően, 1384-ben a tisztséget egy firenzei, a korábban aktív kereskedőként működő Simone di Talenti kassai polgár töltötte be — Lajos idejében Budán már előforduló — padovai Gallico Azzoneval együtt. Mária királynő valamikor 1384 első felében kiállított oklevele Simone di Talentit még kassai polgárnak mondja, és az oklevél alapján nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy országos vagy csak helyi (Zágráb) hatáskörrel rendelkezett.⁷¹ Az a tény azonban, hogy 1384 júniusában már mint pesti polgár vesz bérbe egy házat az esztergomi egyház kormányzójától, arra enged következtetni, hogy Kassáról az ország középpontjába tette át a székhelyét.⁷² Így feltehető, hogy nem csak a zágrábi, de a többi kamara felett is fennhatóságot gyakorolt. Egyébként a későbbiekben sem vált meg a kamarai szervezettől. 1392-ben mint kamarahaszna-ispánról emlékeznek meg róla a források.⁷³

A régi nevek mellett újabbak is felbukkantak. Mária uralkodásának első, zavaros éveiben a harmincadispánságot eddig ismeretlen firenzeiek — 1383 áprilisában Nanni Kustelli di Florentia, 1384 márciusában Rambusculus di Florentia — töltötték be.⁷⁴ E két firenzeiről sem ezt megelőzően, sem ezt követően nem rendelkezünk adatokkal. Nem valószínű, hogy Mária olyan fontos posztra új embereket állított volna, amikor ott voltak apja kipróbált emberei, Szerecsen és Bernardi, akiket a király kevéssel a halála előtt nevezett ki harmincadispánoknak. Talán megkockáztathatjuk azt az állítást, hogy a két firenzei ugyanúgy az előbb említettek környezetéhez tartozott, mint azt korábban Bartolomeo di Guido Baldi eseté-

68 1388–1411. Fogli riassuntivi di entrate e uscite di argenti in Zecca. Condulmer Giuglielmo qd. Niccolo. ASV Procuratori di S. Marco de Citra. Commissaria, N° 182.

69 Kubinyi A.: A középkori körmőcbányai pénzverés i. m. 17.

70 1388. ápr. 7. *Fejérpataky László*: Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Bp. 1885. 89.

71 Mon. Zag. I. 301. sz.

72 1384. jún. 4. MOL DL 7089.

73 1396. jan. 10. Zsigmondkori okl. I. 4225. sz.

74 1383. ápr. 4., 1384. márc. 14. *Házi Jenő*: Sopron szabad királyi város története (= Soproni Okl.). Sopron, 1921. I/1. 266.; *G. Fejér*: i. m. X/1. 82.

ben feltételeztük. Ezt látszik megerősíteni az is, hogy 1384 és 1396 között az országos kamaragrófság, a harmincad-, a kamarahaszna-ispánság Szerecsen János, Francesco Bernardi, Simone di Talenti, Azzone Gallico kezén volt. Sőt, egy 1387. évi adat szerint a sókamarák élére is az ő körükből került ki az ispán, aki Simone di Talenti testvére volt.⁷⁵

1388 januárjában Zsigmond Kassa városának a Lengyelországból jövő kereskedőkkel szembeni árumegállító jogát megerősítő oklevelében egyeseket kiemelt az árumegállító jog hatálya alól: „az olaszok pedig, akik magyar királyságunkban a harmincad- és adójövedelmeket bérelték, a harmincad és más vámok megfizetése után áruikkal szabadon át- és továbbmehetnek” („nunc vero Galici, qui redditus et proventus tricesimarus et tributorum in regno nostro Hungarie conveniunt, cum eorum mercimoniis salvis tricesimis et aliis dationibus, pergere et transire conarentur”).⁷⁶ A fentebb említett olaszok tehát — mert csak róluk lehetett itt szó — úgy látszik Lengyelországra is kiterjesztették üzleti kapcsolataikat. Bár további adatokkal erre nézve nem rendelkezünk, elképzelhető, hogy a velük kapcsolatban álló olasz vállalkozókon keresztül folytattak ilyen jellegű tevékenységet. Különösen állhat ez Bernardi és Talenti esetében. Francesco Bernardi, aki az 1380-as, de még az 1390-es években is az udvar osztatlan bizalmát élvezte, jelentős pénzületeket bonyolítva le mind az uralkodókkal, mind egyes egyházi és világi birtokosokkal, kapcsolatát a firenzei és a velencei üzleti élettal egyként megőrizte.⁷⁷ A Magyarországon tevékenykedő Vieri Medici és társaságával is egyes esetekben együttműködhetett. Ismeretes, hogy korábban a velencei Maffeo Lotto megbízottjaként működött, akinek a testvére, Laurenzio viszont a firenzei Antonio di Sancti és Andrea di Ugo üzlettársa volt. 1390 áprilisában Giovanni Tosinghi, a társaság budai képviselője egy zárai polgár számára 200 magyar aranyforintra állított ki váltót, megjelölve azon személyeket, akik számba jöhetnek a váltó kifizetésénél. A megjelölt személyek között a társaság egyik tagja, Guido di Tommaseo is szerepelt, aki Francesco Bernardinak éppen 200 forinttal tartozott.⁷⁸

Simone Talenti számára sem voltak közömbösek a társaság ügyei. 1388-ban pl. vállalta, hogy a társaság Garai Miklós elhalt nádorral szembeni követelését kiegyenlíti.⁷⁹ Simone lengyelországi tevékenységére későbbi pályafutásából következtethetünk. Feltehetően a két ország közötti fémkereskedelemben vett részt. A Consul. Crac. 1392–1412. évi anyagából tudjuk, hogy valamikor a 90-es években, a krakkói Carnissa Andrással együtt, II. Ulászló lengyel király „comes monetarius”-a, „socius in moneta” volt, majd e tisztsége megszűnése után is üzleti kapcsolatban maradt a krakkóival. 1403-ban arról értesülünk, hogy annak pénzével és ónjával Kassára jött,⁸⁰ ahol rokona vagy testvére, az 1399-ben már kassai polgárként emlegetett Giovanni Talenti segédletével kellett volna ezüstöt vásárolnia számára. (Giovanni Talenti nyilván azonos az 1381-ben a harmincad- és sójövedelmeket Dalmáciában bérlő hasonló nevű olasszal.) A Talentik alaposan megká-

75 1387. jún. 23. Zsigmondkori oklt. I. 126. sz.

76 1388. jan. 24. Zsigmondkori oklt. I. 409. sz.

77 Mályusz E.: i. m. 160–162.

78 1390. ápr. 11. *A Teja*: i. m.

79 1388. Anjou-kori dipl. eml. III. 396. sz.

80 *J. Ptasnik*: *Włoski Kraków* i. m. 176.

rosíthatták András mestert, mert még 1406-ban is volt követelése Giovanni di Talentivel szemben.⁸¹

Az 1382 és 1396 közötti időszakban a királyi pénzügyigazgatásban egy rövid időre feltűnt egy másik firenzei is, Jacobus Venturi. Jacobus Venturi azonban — bármennyire önként kínálkozik az azonosítás —⁸² nem azonos személy Vieri di Medici hasonló nevű társával. Az 1358 körül Pozsonyban megtelepedett Ventura Gallicus de Florentia leszármazottja⁸³ Pozsony illusztris polgára volt, akinek üzleti tevékenysége túlnőtt a város határain. 1390-ben a pozsonyi bíró és a városi tanács a város egyik utcáját, ahol a Venturák laknak („da die Venturen siczent”), 400 fontért eladta a család akkor Pozsonyban élő tagjainak, Jakabnak és Jánosnak.⁸⁴ Jakab 1392 októberében már mint pozsonyi harmincados járt el a pozsonyi polgárok érdekében Zsigmondnál. 1393 márciusában Zsigmond az ő relációjára zálogosította el Segesd mezővárost (Somogy m.) Zámbo Miklós tárnokmesternek, 1395. május 8-án pedig főkamagrófként, nyilván Bernardit egy rövid időre felváltva, azt a megbízatást kapta az uralkodótól, hogy Pozsony taksáját szedje be. Egy nappal később azonban már volt kamaragrófként emlegették.⁸⁵ Pénzügyi kapcsolata az uralkodóval nem szakadt meg a továbbiakban sem, mert 1402-ben nagy birtokadományban részesült, 1409-ben pedig összes birtokaira immunitást nyert az uralkodótól, aki a fiát familiárisává fogadta.⁸⁶

Az üzleti és hivatali tevékenység tehát nem egy esetben összefonódott egymással, ami minden bizonnyal nem lebecsülendő előnyöket jelentett a Magyarországon tevékenykedő firenzeiek számára. Ehhez járultak még a különböző kedvezmények, amelyekben az uralkodók a nekik hasznos szolgálatot tevőket részesítették, miként ez több hivatalos és nem hivatalos megnyilvánulásból kiderült.⁸⁷

Az 1389-ben keletkezett *Paradiso degli Alberti* c. novellagyűjtemény egyik novellája éppen ezt a kedvező légkört tükrözi, a korlátlan lehetőségek földjeként mutatva be Magyarországot.⁸⁸ A korlátlan lehetőségek vonzereje mellett természetesen visszatartó erők is hatottak. Így mindenekelőtt az, hogy nehéz volt be-

81 1406. máj. 25. Zsigmondkori oklt. II/1. 4749. sz.

82 Wolfgang von Stromer azonosítja a két egyént, holott Medici társa sohasem volt pozsonyi polgár. Egyébként a vonatkozó adatok összevetéséből is könnyen megállapítható, hogy névrokonságról lehetett csak szó. Így pl. a Pénzváltók céhkönyvének bejegyzése szerint Antonio Medici, Venturi és Salvestri 1392. ápr. 22-én szerepeltek először társakként. Ugyanakkor két nappal később a magyarországi Venturi a pozsonyi káptalan előtt kötelezte magát, hogy a pannonhalmi apátság pozsonyi házáat hat év alatt helyreállítja, és évente 1 dénármárkát fizet bér fejében. Különben is a Medicivel egykor társaságban lévő Venturi fiai valamennyien Nyugat-Európa városaiban folytatták apjuk mesterségét, a pozsonyi fiáról ugyanez nem mondható el. *W. v. Stromer: Medici Unternehmen* i. m. 377.; ASF Arte del Cambio N° 14., fol. 100.; Zsigmondkori oklt. I. 2487. sz.; ASF Catasto, 1127, 46.

83 G. Fejér: i. m. IX/2. 706.

84 Lederer Emma: A középkori pénzületek története Magyarországon (1000–1458). Bp. 1932. 149.

85 Zsigmondkori oklt. I. 2655., 2880., 3791. sz.; Soproni Oklt. I/1. 317.

86 Lederer E.: i. m. 149–150.

87 Firenze 1389. márc. 16-án a nádornak frott levelében felemlítette, hogy Lajos a firenzei polgárokat és kereskedőket „quantaque cum prerogativa” ruházott fel. Flórenczi Okmt. II. 101. sz. Vö. a 76. jegyzettel.

88 Il Paradiso degli Alberti. Ritrovie e ragonamenti del 1389. Romanzo di Giovanni da Prato. A cura di Alessandro Wesselofsky. III. Bologna, 1867. 100–112.

hajtani a kintlévőségeket, amit a firenzeiek többször sérelmeztek is.⁸⁹ Ennek ellenére nem hagytak fel magyarországi üzleteikkel.

Vieri di Medici társaságának feloszlása után a volt társak közül egyesek továbbra sem szüntették be itteni tevékenységüket. Gualterio di Sandro Portinari az *Arte del Cambio* bejegyzése szerint 1392 áprilisában Corsi di Riccit és Jacobus di Prato-t nyilvánította társainak. Magyarországi kapcsolatairól 1390 és 1393 közötti velencei ezüsteladásai nyomán tettünk említést.⁹⁰ Offenbányán 1387 és 1401 között a pénzeket szereplő jel alapján W. v. Stromer arra következett, hogy firenzei kézben volt a pénzverés, habár ezt más adattal alátámasztani nem tudjuk. Guido di Tommaseo egy 1396. évi okmány szerint üzletei intézésére már hosszabb ideje az országban tartózkodott.⁹¹ Ugyanez állt Vieri di Medici társaságának volt budai képviselőjére, Giovanni Tosinghire is, aki társaságot szervezve kapcsolódott be az üzleti életbe.⁹² Testvére vagy rokona, Giovanni di Tommaseo az 1390-es évek elején a Zárában és Velencében működő Francesco Lapi Federighivel⁹³ és Niccolo di Giovanni di Uzzanoval társult a magyarországi kereskedelemre. Miként Firenze Zsigmondhoz írott levelében jellemezte őket, mindhárman „a világ különböző részein híres és kiterjedt kereskedést űznek” („notabilem et amplam in diversis mundi partibus mercaturam exercent”).⁹⁴ A három közül a legtekintélyesebb Niccolo di Giovanni di Uzzano lehetett, aki Firenze egyik jelentős családi vállalkozása, a kiterjedt üzleti hálózattal rendelkező, gyapjúval és szövettel kereskedő és egyben bankügyletekkel is foglalkozó Uzzano-társaság tagjaként csatlakozott az előbbi kettőhöz.⁹⁵

A firenzei üzleti élet egyik fő sajátossága az volt, hogy egy-egy vállalkozás lebonyolítására nemegyszer különböző anyagi fedezettel rendelkező egyének alkottak ideig-óráig társaságot. Arra azonban vigyáztak, hogy olyan egyénekkal társuljanak, akik némi vagyonnal rendelkeznek, és üzleti ügyeik rendben vannak. Így a fent említettek sem vették be társaságukba Agostino di Paolo Marucciot, akinek „ügyletei már hosszú idő óta bizonytalanok” („negocia ... jam multis temporibus vacillasse”). Agostino ugyanaz a személy, aki 1373-ban Giovanni di Sandro Portinari társaságának volt a tagja, de most a tekintélyesebb kereskedők csak arra méltatták, hogy üzleteiket alkalmazottjukként Magyarországon bonyolítsa, bízva a magyarországi kereskedelemben szerzett jártasságában. Agostino tehát az említettek pénzével és árujával érkezett Budára, hogy a pénzt javukra kamatoztassa, az árut haszonnal eladja, majd „kereskedők közti szokás szerint” („secundum mercatorum consuetudinem”) megbízóinak hitelesen számot adjon. Firenze 1395 februárjában Zsigmondnak írott leveléből ismeretes, hogy Agostino kliensei részben a királyi udvar, részben a király környezetében lévő nagyurak, királyi hivatal-

89 1388. febr. 10., 1395. febr. 8. Flórenczi Okmt. II. 91., 86. sz.

90 1392. ápr. 22. ASF *Arte del Cambio*, fol. 101.

91 W. v. Stromer: *Medici Unternehmen* i. m. 391., 1396. ápr. 25. *Nicolae Jorga*: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croisades au XVe siècle*. 2. ser. Paris, 1899. 64–65.

92 „Johannis de Tosinghis et socii”. 1404. febr. 6. Flórenczi Okmt. I. 60. sz., 1406. jún. 26. Királyi felhatalmazásra az egri káptalantól 158 forintot vett át a királyi adóból. Zsigmondkori oklt. II/1. 4836. sz.

93 1387. ápr. 10-én 1224 dukátot kölcsönöz Casser zsidótól Zárában. A pénzt Velencében kell visszafizetnie. *A Teja*: i. m.

94 1395. febr. 8., márc. 28. Flórenczi Okmt. II. 86., 87. sz.

95 *Victor I. Ruenburg*: *La compagnia Uzzano (su documenti dell' archivio di Leningrado)*. In: *Studi in onore di Armando Saporì*. I. Milano, 1957. 690–706.

nokok voltak, akiknek pénzből és árujából nem csekély mennyiséget adott át. Mivel sem a királyi udvar, sem pedig az előkelők nem nagyon jeleskedtek a kölcsönök visszafizetésében, a hitelbe adott áruk árának kiegyenlítésében, a társaság Agostino munkájának elősegítésére és egyben ellenőrzésére Antonio di Niccolo Macignit, valamint az egyik társ fiát, Domenico Federighit küldte Budára. Antonio annak a Niccolo Macigninek volt a fia, aki az 1370-es években — miként erről már volt szó — három firenzeivel együtt tevékenykedett Magyarországon. Bár a társaság 1380-ban feloszlott, az együttműködés a későbbiekben sem szűnt meg a volt tagok között. Az országban 1380 után is előforduló Zanobio Macigni 1389-ben például magyarországi ügyeinek intézésére volt társát, Marco del Buonot küldte.⁹⁶

Vieri di Cambio di Medici bankjának három új részlege közül kettőnek nem szakadt meg a kapcsolata teljesen Magyarországgal. Az Averardo és Giovanni vezette bankok 1393 és 1397 között lényegében egy bankot alkottak, közös ügyvitelt vezettek be.⁹⁷ Egy 1395-ből fennmaradt számadáskönyvből képet alkothatunk e bankok tevékenységéről.⁹⁸ A hazai és nemzetközi pénzületekben egyaránt érdekeltséggel bíró cég elsősorban váltóügyletekkel foglalkozott. Ügyfelek között főként németek — Nürnbergből, Mainzból, Frankfurtból — fordultak elő, de akadtak Lengyelországból, Csehországból, Morvaországból való egyháziak és világiak is. Sok németnek letét formájában volt pénze a banknál. A pénzületek lebonyolítása többnyire Velencén keresztül történt. Itália és Nyugat-Európa nagyobb városaiban mindenütt voltak megbízottjaik. Buda ugyan nem szerepelt e városok között, de azért voltak csatornák, amelyek a bankot Magyarországgal is összekötötték. A számadáskönyv adatai szerint ugyanis több olyan firenzei kereskedő akadt, aki Magyarországra indulva, hajóútját a bankkal biztosította. Fanóból, Riminiből Zengbe szállítottak hajón árukat, főként szövetet, és erre kötöttek biztosítást a banknál. Zanobio Macigni ebben az időben is szállított az országba; a róla szóló bejegyzés arról tanúskodik, hogy nem csak a saját, Riminiből Zengbe szállítandó árujára, hanem Guido Cavalcantiéra is kötött biztosítást, akivel talán társas viszonyban volt. (A Cavalcantik közül egyébként Antonio és Uberto Cavalcanti a Mediciekkal is üzleti összeköttetésben állott.⁹⁹ E két utóbbi az üzleti életben Andrea és Bernardo Lamberteschi szövetkereskedőkkel is együttműködött,¹⁰⁰ akik szintén élvezték a bank hiteleit, és a 15. század elején szövetkereskedésüket kiterjesztették Magyarországra is.) Ugyancsak a bank állandó adósai közé tartozott az ebben az időben Magyarországon is előforduló Gualterio di Sandro Portinari és társasága, Guido di Tommaseo és társasága, Giovanni Tommaseo és Francesco Federighi. Egy ízben a veszprémi püspök famulusa is fizetett a banknak, bizonyos Giovanni di Sude d'Ungheria-nak viszont ők fizettek váltóra.

Adataink azonban nem szólnak arról, mit forgalmaztak az említett firenzeiek Itália, illetve Levante felé, folytatták-e a Mediciek számára oly jól jövedelmező rézexportot. A velencei források, miként már említettük, 1391 és 1397 között többször utaltak a magyar réz Velencétől független adriai forgalmára, és ezt a

96 1389. márc. 16. Flórenczi Okmt. II. 101., 102. sz.

97 *R. de Roover*: i. m. 39.

98 ASF Medici avanti Principato filz. 133. N° 1.

99 ASF Medici avanti Principato filz. 133. N° 1. fol. 33.

100 1402. nov. 15. Flórenczi Okmt. II. 135. sz.

forgalmat a raguzaiak mellett csak az itáliaiak, köztük a firenzeiek bonyolíthatták le. 1397 után azonban némiképp megváltozott a firenzeiek pozíciója a magyar gazdasági életben. Bernardi 1396 januárjában szerepel utoljára mint „comes monetarum et tricesimarum”. Feltehetően még ebben az évben kénytelen megválni tisztségeitől, és e fontos hivatalok jó időre kicsúsznak az olaszok kezéből. Helyüket a németek foglalják el, akiknek befolyása a magyar gazdasági élet irányítására az 1390-es évek elejétől fokozatosan növekedett.¹⁰¹ Kézenfekvő lenne a változást politikai természetű okokkal magyarázni, erre azonban forrásaink nem szolgáltatnak elégséges alapot. Igaz ugyan, hogy Lajos halála után Firenze Máriával és Zsigmonddal szemben nem folytatott mindenkor lojális politikát, de ez, miként látni fogjuk, magában nem indokolhatta az őrségváltást.

Durazzói (Kis) Károly magyar királyságához — azontúl, hogy örömmel fogadták, és Mária királynőnél közbenjártak kiszabadulásáért — nem volt köze Firenzének.¹⁰² A magyarországi firenzeiek sem tekinthetők Károly magyarországi uralma szálláscsinálóinak. Sőt, miként ez a rendelkezésre álló gyér számú adatból kiderül, inkább Máriát és párthíveit, elsősorban Garait támogatták kölcsönükkel,¹⁰³ Francesco Bernardi pedig Garai Miklós nádor legszűkebb környezetéhez tartozva, fontos szerepet vitt Velence és a nádor tárgyalásaiban, amelyek Velence és Magyarország Nápoly-ellenes szövetségének megkötését célozták.¹⁰⁴ Kis Károly halálával Firenze itáliai érdekei úgy kívánták, hogy a Nápolyi Királyságban Károly özvegyének és fiának a helyzete erősödjék.¹⁰⁵ Míg az elégedetlenkedő magyar főurak kérelmét, hogy László magyar trónigényét támogassa, kereskedelmi érdekeire hivatkozva visszautasította, Margit királyné hasonló kérelmét már mérlegelés tárgyává tették a tanácsban.¹⁰⁶ A királyné — a magyarok (Horváti Pál zágrábi püspök és más előkelők) felkérésére hivatkozva — fia magyarországi vállalkozásának segítségét szorgalmazta. 1386 augusztusában Firenze megígérte a királynénak, hogy magyarországi kereskedőin keresztül igyekszik előkészíteni számára a terepet. Az augusztusi levél azonban korántsem tartalmazta a végleges firenzei álláspontot. Kevéssel utóbb már azt tanácsolták a fia nevében kormányzó Margitnak, hogy előbb Nápolyban szilárdítsa meg uralmát, és csak azután próbálkozzék Magyarországon. 1387 márciusában azonban újra az az irányzat kerekedett felül Firenzében, amely a vállalkozás elsőbbsége mellett foglalt állást, azt tartva, hogy a nápolyi siker Magyarországon Firenzének sem lenne előnytelen. Annak felmagasztalása a köz javára szolgálna („quia exaltatio eiusdem est exaltatio communis”) — hangoztatták a tanácsban.¹⁰⁷ Végül is úgy határoztak, hogy 25 000 forinttal járulnak hozzá a vállalkozás sikeréhez.¹⁰⁸ Margit királyné, aki

101 Kubinyi A.: A középkori körmöcbányai pénzverés i. m. 19–20.; Wolfgang v. Stromer: Die ausländischen Kammergrafen der Stephanskronen unter den Königen aus den Häusern Anjou, Luxemburg und Habsburg, Exponenten des Grosskapitals. Hamburger Beiträge zur Numismatik 27–29 (1973–1975) 91. sk.

102 1386. febr. 15., márc. 15. Flórenczi Okmt. II. 1., 3.; Agostino de Regibus: Il declino degli Angioini in Ungheria. Rivista Storica Italiana (1935), fasc. III–IV.

103 Vö. az 59. és 79. jegyzettel.

104 1384. dec. 20., 1385. jan. 16., márc. 9. Anjou-kori dipl. eml. III. 301., 303., 309. sz.

105 Firenze a franciák itáliai befolyásának ellensúlyozására a Durazzo-ház igényét támogatta Nápoly trónjára.

106 ASF Consulte, reg. XXV. c. 87.; Antonio Mancarella: Firenze, la chiesa e il avvento di Ladislao di Durazzo al trono di Napoli. Archivio Storico Napoletano 44 (1920) 96. sk.

107 1387. márc. 27. ASF Consulte, reg. XXVI. c. 14.

108 ASF Consigli Maggiori, Provisioni, reg. 76. cc. 41–48.

időközben már felvette a magyar királynői címet, 1387 júniusában nyugtázta a pénzt,¹⁰⁹ és még abban a hónapban viszonzandó a segélyt („ob remunerationem et compensationem servitorum multorum hactenus a dicto communi Florentie receptorum”) átadta Arezzo városát a köztársaságnak.¹¹⁰

Kérdés, hogy a Magyarországon tevékenykedő firenzeiek mennyiben járultak hozzá a nápolyi vállalkozás előkészítéséhez? Kétségtelen, akadtak egyesek — így a királyné szolgálatában is álló Zanolio Macigni,¹¹¹ vagy rokona, a Horváti-párttal kapcsolatot tartó Cione Macigni,¹¹² a Margit királyné „servitora”-ként, diplomáciai küldetésben is eljáró, Budán „nagy üzleteket és kereskedelmet” bonyolító Luca Pecchia¹¹³ —, akik tehettek valamit az ügy érdekében, de a többség közömbösen szemlélhette a nápolyi erőfeszítéseket. Erre enged egyébként következtetni Firenze 1388 februárjában Máriaához írott, már idézett levele, amelyben a köztársaság örömmel nyugtázta, hogy a királynő kegyesnek mutatkozik a firenzeiek irányában és polgárai nagy megbecsülésnek örvendenek országában. Úgy tűnik, Firenze ekkor már letett Margit királyné és fia tervének támogatásáról, és Magyarország hivatalos urai felé tett lépéseket. Nyilván meggondolásra készítette Velence és a pápa, VI. Orbán szembehelyezkedése a nápolyi tervekkel, valamint Zsigmond erőteljes fellépése az ellenpárttal szemben. A Signoria 1388 májusában¹¹⁴ Margit királyné és az udvarában tartózkodó Pál zágrábi püspök tudomására hozta, hogy kereskedői érdekében a továbbiakban el kell tekintenie attól, hogy bármilyen támogatást nyújtson a terv kivitelezéséhez. A királyné magyarországi vállalkozása, hála Velence közreműködésének, végül is kudarcba fulladt.

Az 1390-es években a firenzei diplomácia egy Visconti-ellenes koalíció létrehozásán dolgozott. Milánó ura ellen potenciális szövetségesként számba jött Zsigmond is. Erre akkor gondoltak Firenzében, amikor Mária halála után néhány magyar főúr követséget menesztett hozzájuk, javasolva a köztársaságnak, működ-jék közre egy házassági terv megvalósításában. A házasság Durazzói László húgát, Giovannát és Zsigmondot kapcsolta volna össze.¹¹⁵ A javaslat lehetőséget kínált Firenzének, hogy megakadályozza a Visconti-barát bajor herceg és László húgá-

109 1387. jún. 2. ASF Diplomatico, Riformazioni, Atti pubblici.

110 1387. jún. 17. Anjou-kori dipl. eml. III. 368. sz.

111 Zanolio Macigni Margit királyné megbízásából Genovában tárgyalt. A királyné Genovát is be akarta vonni a magyarországi vállalkozásba, ami, tekintve a köztársaság adriai aspirációt, nem látszott reménytelennek. 1387 áprilisában Genova közölte Velencével, hogy a magyar korona jogainak védelmében védnöksége alá vette Dalmáciát. 1388 májusában pedig az a hír keltett riadalmat Velencében, hogy Margit királynét és fiát a genovaiak szállítják Dalmáciába. Velence sürgősen követeket küldött Genovába, hogy ezt megakadályozza. A követet egyébként azzal is megbízták, hogy javasolja a genovaiaknak, álljanak el magyar felségterületek megszerzésétől, mert Velence is ehhez tartja magát. *A Mancarella*: i. m. 105.; Zsigmondkori oklt. I. 19., 531., 593. sz.

112 Cione Macigni, aki 1380-ban a Macigni társaság budai képviselője volt, 1387 januárjában Palisnai János vránai perjeltől 18 000 dukátért egy évre bérbe vette a dalmáciai só- és harmincadkamarákat. „Nobili et prudenti viro Chiono Macigni de Florentia nostro dilecto familiari” — olvashatjuk az oklevélben, amiből nyilvánvaló, hogy a perjellel közeli kapcsolatban állhatott. *A. de Regibus*: i. m. 403.; *T. Raukar*: i. m. 41.

113 1388. máj. 16. Anjou-kori dipl. eml. III. 387. sz.; *Jacopo Poggio*: Filippo Scolari élete. In: Ozorai Pipó emlékezete. Szerk. Vadas Ferenc. Szekszárd, 1987. (Múzeumi füzetek) 15.

114 1388. máj. 16. Anjou-kori dipl. eml. III. 387. sz. „Nam oportet nos pro idempnitate nostrorum mercatorum et civium, qui undique sparsi sunt, necessitati cedere nosque citra votum vestre dilectionis... continere.”

115 1395. szept. 10. *A. Mancarella*: i. m. Archivio Storico Napoletano 45 (1921) 45. sk.

nak tervezett házasságát és békét teremtsen a Durazzóiak és a Luxemburgok között, remélve, hogy így mind Gian Galeazzo Visconti ellenében, mind pedig az Adria térségében megerősítheti pozícióját.¹¹⁶ A nápolyi vállalkozás támogatásának háttérében ugyanis Firenzének az a nyíltan be nem vallott törekvése állt, hogy az Adrián Velence ellenében megvesse a lábát. Velence ez ellen is védekezett, amikor Zsigmond és Mária ügyének szolgálatába szegődött, amely ezt a házassági tervet éppen úgy ellenezte, mint annak idején Margit királyné vállalkozását.

Firenze 1396 áprilisában küldte követeit Budára.¹¹⁷ A követek feladatul kapták, hogy biztosítsák az uralkodót Firenze vele szemben táplált baráti érzelmeiről és arról, hogy ugyanolyan barátságos viszony kialakítására törekszik vele, mint annak idején Lajossal. Gian Galeazzo Visconti ellen egyelőre nem akarták nyíltan szövetségesül felkérni, csak ahhoz kérték a hozzájárulását, hogy a Visconti elleni háborúra zsoldosokat toborozhassanak területein. A követeknek természetesen meg kellett pendíteniük a házasság tervét is, és ennek realizálásához fel kellett ajánlaniuk Firenze szolgálatait. A követeket megbízták azzal is, hogy követségük célját fedjék fel néhány magyar előkelő előtt (a Kanizsaiak, Szepesi János zágrábi püspök, Stibor erdélyi vajda, valamint a pécsi püspök szerepel az utasításban, akikkel eszerint feltehetően volt már némi kapcsolata Firenzének), és kérjék ki tanácsukat. Az 1396 júliusában kelt követjelentés¹¹⁸ Zsigmondot ugyan igen jóindulatúnak és tárgyalókésznek mutatta be, a házasságot illetően azonban semmi biztatót nem tartalmazott. A még ugyanabban a hónapban a török ellen induló király érthető módon nem adott konkrét választ. A házasságból azonban később sem lett semmi, ami jelzi, hogy a tervet nem tudta magáévá tenni. Az ellentét közte és Nápolyi László között sokkal mélyebb volt annál, mintsem hogy egy házasság elsimíthatta volna.

Abban az időszakban, illetve évben tehát, amikor a pénzügyi hivatalok élén a váltás bekövetkezett, Firenze és Zsigmond viszonya kiegyensúlyozottnak mondható, és a budai olaszokkal sem volt semminemű összeütközése. Sőt, továbbra is hasznos húzott kölcsöneikből, amelyek visszafizetésére, miként a mantovai követ 1395. évi jelentésében olvashatjuk, nemigen gondolt.¹¹⁹ A váltást talán az indokolja, hogy e fontos hivatalok irányításának módjában történetelt változás. 1388-ban még bérlet formájában igazgatták őket, meglehet, hogy ekkortól kezdve az ispánok nem bérlők, hanem királyi hivatalnokok. Ulrich Kamerer ugyanis az urbura jövedelmeit keveslő király kifejezett utasítása szerint járt el, amikor urbura- és harmincadispánként az ezüst és réz kivételét 1397 decemberében Lengyelország felé korlátozta.¹²⁰ Ezt látszik alátámasztani az is, hogy 1397 novemberében

116 *Fabio Cusin*: Il confine orientale d'Italia nella politica europea nel XIV e XV secolo. I–II. Milano, 1937. I. 197.

117 1396. ápr. 25. *N. Jorga*: Notes i. m. 65–66.

118 1396. júl. 21. Flórenczi Okmt. I. 67. sz.

119 1395. dec. 6. Zsigmondkori oklt. I. 4184. sz.

120 1397. dec. 3., 6. Zsigmondkori oklt. I. 5096. sz. Későbbi analógia alapján feltételezhetjük azt is, hogy Zsigmond a nürnbergi Kamerer–Seiler kereskedőtársaságnak, amelynek Ulrich a magyarországi képviselője volt, eladósodott, és így akarta a társaság szolgálatait rekompenzálni. A társaság akkor kerülhetett szorosabb kapcsolatba Zsigmonddal, amikor a Medici társaság felbomlott, ügyesen betöltve azt az űrt, amelyet az utóbbi társaság működésének szünetelése okozott. 1392-ben Zsigmond ugyanis Conrad Gran és Peter Puchelberger nürnbergi kereskedőket bízta meg, hogy számára Velencében a pénzt felvegyék, amivel korábban a Medicieket szokta megbízni. A két kereskedő az említett társaság tagja volt. Anjou-kori dipl. eml. III. 436. sz.

Zsigmond az erdélyi és lippai sókamarák ispánságát, valamint a harmincadok kezelését Verebi Péter volt alvajdára bízta,¹²¹ akitől aztán a harmincadok feletti ellenőrzést Kamerer átvette.

Bár az 1390-es évek végéről, és a 15. század elejéről vannak adatok, amelyek az olaszok fémkereskedelmére engednek következtetni, az kétségtelen, hogy a Medici-társasághoz hasonló méretű vállalkozásról többé nem lehetett szó. Így 1397-ben Kassán — amely lévén a Lengyelország, illetve Flandria felé irányuló fémkereskedelem központja — Buda mellett az olaszok kedvelt telephelye volt, a bolognai Guidotti-ház kassai képviselője 1100 forintért 200 mázsa rezet adott el a nürnbergi Kamerer-Seiler-ház magyarországi megbízottjának, az akkor már Bernardi helyébe lépett Ulrich Kamerer pénzverő-, urbura- és harmincadispánnak.¹²² IX. Bonifác pápa 1393-ban a bolognai Filippo de Guidotti bankárt bízta meg a kis-lengyelországi adó adminisztrálásával.¹²³ A bankárt Krakkóban fiai képviselték, akik közül az egyik, Bartolomeo Budán is folytatott banktevékenységet. A mantovai követ jelentése szerint Bartolomeo Guidotti bensőséges kapcsolatban áll az udvar körül legyeskedő mágnásokkal és más bárókkal („magnam habet amicicium et conversationem magnatum in curia et tam cum baronis[!]”). A bank Urbanus de Chazaninneis de Bononia személyében Kassán is tartott ügyvivőt, aki nyilván mind a budai, mind a lengyel ügyekben illetékes lehetett. Urbanus — a Talentiekhez hasonlóan kassai polgárként („habitor et civis Cassovie”) — tevékenykedett. 1395-ben például „nomine Bartolomei de Guidotis” Domonkos leleszi préposttól vett át 100 aranyforintot, amelyet Bartolomeo Budán kölcsönzött annak.¹²⁴ Minden bizonnyal ő bonyolíthatta le a rézeladást is. Mivel a bolognai Filippo Guidotti 1395-ben Averardo Medici társaként szerepelt,¹²⁵ könnyen elképzelhető, hogy a rézügyletnek neki, illetve bankjának is volt némi köze. Annál is inkább, mert a bank ügyfelei között igen sok német cég akadt, amelyekkel részben Itáliában, részben éppen a magyar réz flandriai exportja révén, Lengyelországban és Magyarországon léphetett kapcsolatba. Az olaszok fémkereskedelmére utaló másik adatunk a már említett Talenti fivérek Lengyelország és Magyarország között bonyolított fémkereskedelmére vonatkozik az 1403. évből.

A színes- és nemesfémbányászat, illetve a kereskedelem felett ellenőrzést gyakorló hivatalok német kézbe kerülése után tehát a firenzeiek fokozatosan kiszorultak a bányatermékekkel való kereskedelemről, és a németekkel szemben nem tudták megőrizni elsőbbségüket. Bár az is igaz, hogy nem is nagyon törekedhettek a régi pozíciók megtartására, mert üzleti tevékenységükre a bányaügyekkel való foglalkozás, a bányatermékekkel való kereskedelem nem volt különösebben jellemző.¹²⁶ Bizonyítja ezt az is, hogy a németek térnyerése után sem hagytak fel az országban folytatott üzleti tevékenységükkel. Francesco Bernardi és Szerecsen

121 1397. nov. 1. Zsigmondkori oklt. I. 5047. sz.

122 W. v. Stromer: Medici Unternehmen i. m. 389.

123 Armando Saporì: Gli Italiani in Polonia nel medioevo. Archivio Storico Italiano 83 (1925) 132.

124 Zsigmondkori oklt. I. 4212. sz.

125 R. de Roover: i. m. 40.

126 Éppen ezért némiképp eltűzöttnek tartom Wolfgang von Stromer vélekedését, aki a németeknek és az olaszoknak a magyarországi bányáért folytatott vetélkedéséről beszél. Wolfgang von Stromer: Das Zusammenspiel Oberdeutscher und Florentiner Geldleute bei der Finanzierung von König Ruprechts Italien Zug 1401–1402. In: Forschungen zur Sozial und Wirtschaftsgeschichte. Stuttgart, 1971. 79–87.

János sem hagyta el az országot, a főurakkal, főpapokkal, a királyi udvarral való üzleti kapcsolataik továbbra is kellő haszonnal jártak. Francesco Bernardi Itáliával való üzleti összeköttetésére mindössze egy adatunk van ebből az időből: 1397-ben 54 vég firenzei szövetet vásárolt Zsigmond számára Velencében.¹²⁷ Nem valószínű azonban, hogy régi kapcsolatait, amelyek őt Firenzéhez, Raguzához fűzték, teljesen felszámolta volna. Habár ennek a feltevésnek némiképp ellentmond az, hogy 1397-ben Velencében már nem tudnak firenzei származásáról, hanem magyarnak tartják. A budai olaszok, közöttük természetesen zömmel a firenzeiek, állandó kapcsolatot tartottak fenn a hazai piacokkal, mindenekelőtt a szövetpiacal. Veszprémnél 1401-ben hatalmaskodások áldozatai lettek egyes „olaszok” („scilicet mercatores budenses”), akik közúton Buda felé igyekeztek posztóikkal.¹²⁸ Ezek a kereskedők nyilván Velence felől jöhettek az országba, mert nem a zágrábi úton, hanem Pettaun keresztül közelítettek céljuk felé.¹²⁹

Budát egyébként előszeretettel választották tartózkodási helyül a firenzeiek.¹³⁰ Sokan közülük polgárjogot is nyertek, de érdekes módon a városi igazgatásban nem igényeltek maguknak szerepet. A többi magyar városban polgárjogra szert tett firenzeiek ugyanakkor aktívan kivették részüket a közösségi életből. Így Giovanni Talenti kassai polgárként 1399-ben egy másik kassai polgárral együtt a város universitásának nevében terjesztett Zsigmond elé bizonyos kéréseket. Hasonló volt a helyzet Zágábban is, ahol a polgárjoggal rendelkező firenzeiek közül többen is szerepelnek a városi közigazgatásában.¹³¹ Egyesek, mint pl. a Talenti fivérek, több magyar város polgárjogát is elnyerték, mindig oda telepedve, ahol nagyobb haszonra tehetek szert. Simone Talenti kassai polgárként kezdte, majd pestiként folytatta, hogy végül pécsi polgárként fejezze be pályafutását.¹³²

Az 1403. évi retorziók alapján nem vetették vissza a firenzeiek magyarországi tevékenységét. Bár Durazzói László utolsó próbálkozása idején Firenze háttérben maradt, mégis az a hír terjedt el, hogy IX. Bonifác pápával egyetemben szövetségben áll Lászlóval, pénzzel és fegyverekkel segíti annak magyarországi vállalkozásait.¹³³ Zsigmond Firenzének írott leveléből ismerjük ezeket a vádakot, amelyeknek a valóságtartalma mindössze annyi, hogy a köztársaság nem nézte ellenszenvvel László újabb kísérletét a magyar trón megszerzésére, és élénk érdeklődéssel figyelte az eseményeket. A várost a firenzei Mateo di Sancto Miniati — aki az esztergomi érsek szolgálatából László titkárává lépett elő — informálta szinte napról napra a történetekről, és a Zárából érkezett hírek is kedvezőek voltak. Így érthető, hogy az augusztusi koronázás hírére elküldték az ilyen alkalmakkor szokásos üdvözlő sorokat.¹³⁴ Pénzzel és fegyverrel már csak azért sem

127 1397. okt. 23. ASV Misti del Senato.

128 1401. szept. 3. Zsigmondkori oklt. II/1. 1221. sz.

129 Az 1403–1439 között szerkesztett Budai Jogkönyv utalása szerint Pettau felől is érkeztek idegen kereskedők az országba, ill. Budára: Das Ofner Stadtrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn. Hrsg. von Karl Mollay. Bp. 1959. Art. 405.

130 1388. júl. 12. Magyar Mihály ötvös eladja házát Onofrio di Zanolio di Florentia budai polgárnak. MOL DL 39 268., 1390. febr. 27. Onofrio di Francesco di Florentia budai polgár házát, amelyet Bartolomeo di Padua-tól örökölt, eladta Kanizsai Miklós tárnokmesternek. Uo. 42 435., 1391. márc. 7. Angelo di Bertu di Florentia budai polgár ugyancsak eladta házát a tárnokmesternek. Zsigmondkori oklt. I. 1921. sz.

131 1399. jan. 2. Zsigmondkori oklt. I. 5645. sz. Vö. a 29. jegyzettel.

132 MOL DL 11 500.

133 1404. febr. 6. Flórenczi Okmt. I. 60. sz.

134 1403. szept. 7. Zsigmondkori oklt. II/1. 2604. sz.

segíthették a nápolyi uralkodót, mert alig egy évvel ezelőtt zajlott le Ruprecht német király itáliai vállalkozása, amelyet Firenze jelentős pénzekkel támogatott, alaposan kimerítve az államkasszát.¹³⁵ Zsigmond el is fogadta a köztársaság érveit, és egyben felvilágosítást adott arról, miért került sor a budai olaszok, köztük a firenzeiek letartóztatására.¹³⁶ Nem a már említett szövetség miatt, vagy azért tartóztatták le őket, hogy vagyonukat kisajátítsa, hanem, mert László számára kémkedtek („in sciscitandis et scribendis novis exploratione solesti”), és jövetelének hírére nagy örömet mutattak. Zsigmond maga is tisztában lehetett azzal, hogy ezek a vádak nem olyan súlyúak, hogy a firenzeiekkel szemben további retorziókat rendelhessen el, ezért ígéretet tett az ügyek kivizsgálására, amit Firenzében nagy megnyugvással vettek tudomásul.¹³⁷

Ismereteink meglehetősen hiányosak arról, kik voltak a fogságba esett firenzeiek. Csupán az esztergomi érsekhez szorosan kötődő Bernardiról tudjuk, hogy a letartóztatottak között volt. Az egykori Medici faktor, Giovanni Tosinghi és társai, akiket országszerte híres kereskedőknek („in regno ... mercantes ubilibet sunt famosi”) mondanak,¹³⁸ nem szerepeltek az áldozatok között. Francesco Bernardi is hamarosan kiheverhette a fogságot, mert az esztergomi érsektől örökbérletként bírt budai házát továbbra is megtarthatta,¹³⁹ vagyoni helyzete is változatlan maradt. Bár hátralévő éveiben országos hivatalt — rövid, kétéves altárnokmesterségét leszámítva — nem viselt, a király továbbra is méltányolta szakértelmét. Így 1417-ben, amikor az esztergomi érsek tizedjoga a *lucrum camerae*-t illetően kérdéssé vált, Zsigmond Bernardi mint szakértő bevonásával rendelt el vizsgálatot.¹⁴⁰ Fia vagy rokona, Gaspere Bernardi pedig ugyanebben az évben Borbála királyné harmincadispánjaként tűnt fel, aki egy másik olasszal, Marioth Gallicussal együtt azt a megbízatást kapta a királynétól, hogy számára Velencében ékszereket vásároljon.¹⁴¹ Nyilván nem véletlen, hogy éppen őt küldte a királyné a bevásárlás lebonyolítására, tekintettel a Bernardik velencei kapcsolataira.

Az a firenzei kereskedő, aki pedig megérdemelte volna a büntetést, mert ugyancsak tevékenykedhetett László ügye érdekében, ha a király több dalmát sziget neki adományozásával jutalmazta szolgálatait,¹⁴² feltehetően akkortájt nem tartózkodott Budán. A Kanizsai testvérek „jóindulatát” elnyerni igyekvő Luca di Pecchiáról van szó, aki az 1390-es években tartózkodott Magyarországon. Utoljára 1400 áprilisában hallunk róla, amikor a pápa, IX. Bonifác közbenjárásával igyekezett az erdélyi püspöknek kölcsönözött pénzét visszaszerezni.¹⁴³

135 Ruprecht itáliai vállalkozásának támogatása Firenze Visconti-ellenes politikájának egyik fontos láncszeme volt. A firenzei állam a királynak nyújtandó segélypénzek egy részét Giovanni di Averardo de' Medici és Andrea di Neri Vettori bankároktól kölcsönözte. A király vállalkozását olasz és német bankárok és kereskedők együttesen finanszírozták, ami az olasz és német tőke összefonódása mellett bizonyít. *F. Cusin*: i. m. I. 217. sk.; *W. v. Stromer*: *Das Zusammenspiel* i. m. 80.

136 1404. ápr. 19. Flórenczi Okmt. I. 62. sz.

137 1404. júl. 11. Flórenczi Okmt. I. 63. sz.

138 Ld. a 133. sz. jegyzetet.

139 MOL DL 9625.

140 *Kubinyi András*: *A kincstartói hivatal története és fejlődése Mátyás király haláláig*. Bp. 1952. (Kézirat) 11.

141 Soproni Oklt. I/2. 124–125.

142 1400. dec. 2. Zsigmondkori oklt. II/1. 671. sz.

143 1400. ápr. 8. Zsigmondkori oklt. II/1. 192. sz.

Firenze 1404 júliusában Zsigmondhoz írott levele a bizonyíték, milyen nagy súlyt helyezett a köztársaság a magyarországi piac megtartására, ott tartózkodó és a jövőben oda igyekvő polgárainak akadálymentes, nyugodt tevékenységére. „Most pedig állhatatosan törekszünk arra, hogy Felsőged kegyes és jóindulatú maradjon irányunkban” („Nunc autem quoniam intentio nostra constans est Cel-situdinem colere et eam nobis benevolam atque propitiam conservare”) — írták Zsigmondnak, kegyeibe ajánlva polgárait.

S hogy ez sikerült is a firenzeieknek, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az országban Zsigmond uralkodásának hátralévő éveiben folytatott élénk üzleti tevékenységük.

ZSUZSA TEKE

FLORENTINE BUSINESSMEN IN HUNGARY 1373–1403

The onset of the Florentines' regular business activities in Hungary dates back to the beginning of the seventies of the 14th century. The development of these relations was fuelled by troubles in the economy of Florence, since the merchants who, in Italy and Western Europe, could not find markets for their goods (cloth) or lucrative posts furthering their enrichment, needed a new *Lebensraum*. In this respect Hungary could satisfy all requirements. The demand in upper class consumers' economy had grown in the second half of the century; significant amounts of ready cash had accumulated in the hands of a number of barons and church dignitaries. At the same time the strata that could have leased establishments that required greater capital investment and controlled mining, coining and foreign trade, were missing. The Florentines filled that void successfully and in the last decade of the 14th century nearly every post of greater importance was in their hands. Their tenancy enabled them to obtain, or to export metals, resp. In Italy as well as in the Levante metals were rated as articles much called for and, in fact, in the export of Florence, metals prevailed.

After 1397 the position of the Florentine merchants in Hungary underwent some changes. They lost their control of coining and foreign trade; their posts went over to Germans whose influence in the management of the country's economy increased gradually from the beginning of the nineties. This, however, did not stop the Florentines' participation in Hungary's economic life. On the contrary: numerous data prove that also in this period they continued transacting business with the same intensity as before. In their export pelts and live-stock took the place of metals.